

Pavao Novosel

TELEVIZIJA I RAZVOJ POLITIČKE KULTURE

Među mnoštvom činilaca što djeluju na razvoj demokracije i demokratskih političkih odnosa, s pravom se ističe faktor političke kulture. Premda je riječ o jednoj psihološkoj varijabli — koja obuhvaća stavove, očekivanja i aspiracije — taj činilac može u priličnoj mjeri ubrzati ili usporiti, pomoći ili zakočiti razvijanje demokratskih odnosa i demokratskih političkih procesa. Ispitivanje Almonda i Verbe¹, kao i kasnija komparabilna ispitivanja u nas², pokazuju da je politička kultura u uskoj vezi sa stabilnošću demokracije i da se demokratski sistemi ne mogu definitivno učvrstiti, dok se kod stanovništva ne razviju i učvrste odgovarajući stavovi, kao dublji oslonac i obrana demokratskih političkih odnosa.

Politička kultura, kao širi termin za ove stavove, sadrži niz izdiferenciranih kognitivnih i afektivnih elemenata i kompleksa.³ Među njima su, dakako, neki važniji za razvoj i održanje demokratskih procesa, a drugi manje važni. U koliko demokratskom procesu pristupimo sa sistemskog stajališta, onda postaju važnima kognitivni i afektivni procesi koji pojedinca i njegovu užu grupu (obitelj, lokalnu i profesionalnu skupinu) uključuju u opće demokratski politički tok, a potom i oni koji mu pobliže određuju ulogu u tome toku. Za demokratsko oblikovanje solitičkog života, važno je da pojedinac, u okviru svoje grupe, shvati sebe kao dio toga šireg političkog zbivanja i da u skladu s time djeluje. Ovo pak djelovanje mora biti na način političkog subjekta, tj. on sebe mora shvatiti u aktivnoj i utjecajnoj ulozi u procesima političkog odlučivanja i političke akcije uopće. U protivnom slučaju, ako pojedinac ne vidi povezanost između sebe, odnosno svoje uže grupe i općeg političkog procesa (tj. ako je, govoreći rječnikom tipologije političke kulture, parohijalac⁴, i ako u tome procesu sebi ne određuje aktivnu ulogu, vjerojatnost da će, u normalnim životnim situacijama, nastojati da se u taj proces aktivno uključi znatno se smanjuje. Tada se, zbog pomanjkanja odgovarajućih kognicija i

1) Almond, Gabriel A. i Sidney Verba »The Civic Culture«, Princeton University Press, 1963.

2) Pavao Novosel »Politička kultura u SR Hrvatskoj«, Fakultet političkih nauka, Zagreb, 1970.

3) Almond i Verba, Op. cit., str. 15.

4) Almond i Verba, Op. cit., str. 17, ff.

normi, vrši stanoviti oblik samoselekcije, pa građanin samoga sebe isključuje iz političkog procesa, ma kako on inače bio institucionalno otvoren. Time se ujedno otvara prostor za zloupotrebu demokratskih političkih institucija od strane onih, koji teže monopoliziranju vlasti u vlastitim rukama. Demokracija se teško može održati ako je ne podrži onaj, zbog kojega je i stvorena.

Pokušamo li razmotriti djelovanje jednog takvog sredstva masovnog komuniciranja, kakav je televizija, na političku kulturu, odmah se javlja pomisao, da je to jedno od sredstava koje u velikoj mjeri može unaprijediti političku kulturu neke nacije, i time znatno pridonijeti razvoju i učvršćenju demokracije. Televizija kao da za tu svrhu posjeduje niz korisnih kvaliteta i elemenata. Prije svega, to je medij koji je dostupan velikom i sve većem broju ljudi. Pred televizijom, kada se jednom dostigne određeni stupanj ekonomske razvijenosti, nema privilegiranih i manje privilegiranih, elite i puka. Pod uvjetom da stanovništvo posjeduje minimum obrazovanja, njemu je obično dostupan veći dio onoga što se na televiziji prikazuje iz golemog broja životnih područja, pa tako i politike.⁵ Štoviše, televizija, kao masovno sredstvo komuniciranja, mora se u znatnoj mjeri prilagođavati intelektualnim kapacitetima svojih gledalaca, što pridonosi ravnopravnosti pred ekranom, bez obzira na dob, spol, socijalno porijeklo i ekonomski status. Dakle, televizija u velikoj mjeri (iako ne apsolutno) uklanja podjelu na privilegirane i manje privilegirane, na elitu i obične ljude, kad je riječ o političkoj informaciji.

Drugo, televizija je, kako to pokazuju neka ispitivanja, osobito pogodno sredstvo, za uvođenje ljudi u područja koja su im inače bila daleka i za koja nisu pokazivali znatnijeg interesa. U svim se zemljama pokazalo da se u određeno doba dana konzumira televizijska emisija, kao habitualna reakcija, bez obzira na sadržaj koji se u tome času daje.⁶ Posebno su takve reakcije karakteristične za rane faze uvođenja televizije, kada veliki broj ljudi provodi pred ekranom sate i sate, ne birajući teme, fasciniran novim tehničkim dostignućem i inputom koji mu s malog ekrana dolazi. Doduše, prisutni su procesi jake perceptivne selektivnosti i interpretacije, no ipak, dobar dio onoga što se na ekranu događa dopire do svijesti gledalaca i prije ili kasnije u toj svijesti dovodi do stanovitih promjena. U najmanju ruku, može se oče-

5) Samuelson M., R. F. Carter, i L. Ruggels »Education, available time and use of mass media«, *Journalism Quarterly*, 40, 1963, 491—496.

6) Trenaman, J. i D. McQuail »Television and the Political Image«, London; Methuen, 1961.

Deutschmann, P. J. »Viewing, conversation and voting intentions«, u knjizi S. Kraus (ed.) »The Great Debates«, Bloomington; Indiana University Press, 1962.

Carter, R. F. »Some effects of the debates«, u knjizi S. Kraus (ed.) »The Great Debates«, Bloomington; Indiana University Press, 1962.

Katz, E. i J. J. Feldman »The debates in the light of research: a survey of surveys«, u knjizi S. Kraus (ed.) »The Great Debates«, Bloomington; Indiana University Press, 1962.

Ben-Zeev, S. i I. S. White »Effects and implications«, u knjizi S. Kraus (ed.) »The Great Debates«, Bloomington; Indiana University Press, 1962.

kivati da dolazi do proširenja horizonata u smislu razvijanja svijesti o postojanju i realnosti pojava i procesa, posebno političkih, za koje se ranije nije znalo ili marilo.⁷

Treće, televizija ipak formira stavove, iako dakako, u tome nije svemoćna, pogotovu kad je riječ o mijenjanju učvršćenih gledanja. Ne treba zaboraviti da televizija djeluje na dugi rok, iz dana u dan, iz mjeseca u mjesec i iz godine u godinu. Tako ona strukturira realnost za svoje gledaoce.⁸ Pored toga, većina ljudi, bar kad je riječ o golemom broju političkih problema, nema čvrsto formiranih gledišta. Zbog toga ćemo se složiti s autorima koji drže da je djelovanje masovnih medija, posebno televizije, u tom pogledu potcijenjeno.⁹ Nedovoljno se uzima u obzir ova vremenska dimenzija njena djelovanja. Televizija, takoreći, ima vremena. Ona može čekati na vlastite efekte, a oni će se jednog dana već pojaviti. Uostalom, kako drukčije protumačiti kristalizacije javnog mnijenja, čiji smo u posljednje vrijeme svjedoci u našoj zemlji?

Četvrto, prikazivanje života na televiziji, pogotovu političkog života, posjeduje daleko veću »živost«, nego što je to slučaj s drugim medijima (izuzevši možda direktne prijenose političkih događaja putem radija). Dok je prije televizije politički proces mogao ostati nešto daleko i strano, nešto što se događa in abstracto, sada to postaje životom stvarnih i konkretnih osoba, koje

7) Holand, C. I., A. A. Lumsdaine i F. D. Sheffield »Experiments on Mass Communication«, Princeton: Princeton University Press, 1949.

Hoban, C. F. i E. B. van Ormer »Instructional film research, 1918—1950«, Port Washington, N. Y.: U. S. Naval Training Device Center, Office of Naval Research. Technical Report No. SDC 269-7-19, 1950.

Hovland, C. I. I. L. Janis i H. H. Kelley »Persuasion and Communication«, New Haven: Yale University Press, 1953.

Lumsdaine, A. A. »Gauging the effects of films on reading interests«, u knjizi M. A. May i A. A. Lumsdaine (eds.) »Learning from Films«, New Haven: Yale University Press, 1958.

8) Lang, K. i Gladys E. Lang »The mass media and voting« u knjizi E. Burdick i A. J. Brodebeck (eds.) »American Voting Behavior«, Glencoe, Ill.: Free Press, 1959.

Truman, D. B. »Some political variables for election surveys«, International J. of Opinion and Attitude Research, 5, 1951.

9) Pool, Ithiel de Sola »TV: a new dimension in politics« u knjizi E. Burdick i A. J. Brodebeck (eds.) »American Voting Behavior«, Glencoe, Ill.: Free Press, 1959.

Lang, K. i Gladys E. Lang »The mass media and voting« u knjizi E. Burdick i A. J. Brodebeck (eds.) »American Voting Behavior«, Glencoe, Ill.: Free Press, 1959.

Luce, R. D. »Analyzing the social process underlying group voting patterns« u knjizi E. Burdick i A. J. Brodebeck (eds.) »American Voting Behavior«, Glencoe, Ill.: Free Press, 1959.

Schram, W. »Mass Media and National Development«, Stanford, Stanford University Press, 1964.

Emmet, B. P. »A brief history of broadcasting research in the United Kingdom, 1936—1955«, u knjizi Y. Kumagai i S. Takashima (eds.) »Studies of Broadcasting«, Radio and TV Culture Research Institute, Japan Broadcasting Corporation, 1966.

Goto, K. »The state of broadcasting research«, u knjizi Y. Kumagai i S. Takashima (eds.) »Studies of Broadcasting«, Radio and TV Culture Research Institute, Japan Broadcasting Corporation, 1966.

gledalac može vidjeti i čuti u svoj punoći njihove ljudskosti. Rad neke komisije ili parlamenta u cjelini, postaje radom živih ljudi, sličan radu bilo kojeg gledaoca. Neki s pravom govore o tome kako televizija dovodi gledaoca u direktan, osobni kontakt s političarem, iako je taj kontakt zapravo pseudo-kontakt.¹⁰ Time političar gubi svoju kvalitetu mističnosti i nedostižnosti i premješta se u područje ljudskoga i običnoga. Televizijski gledalac dobiva time mogućnost da se kritički odnosi prema političaru. Lik političara nije na malom ekranu samo fizički smanjen, nego doživljava i svoju psihološku deflaciju: pruža se mogućnost da ga mjerimo običnim, svakodnevnim ljudskim mjerilima.¹¹ Gotovo i nije potrebno dokazivati da ta demistifikacija političkog života može u velikoj mjeri pridonijeti razvoju demokratske političke kulture. Jedna od njenih bitnih crta, upravo je u temeljnom stavu koji pojedinac ima prema političkoj sferi: je li riječ o području izvan njegova domašaja, ili je to nešto što se uklapa u svakodnevne okvire i standarde akcije i što je prema tome dostupno samostalnom kritičnom razmatranju svakoga.

Peto, televizija ima veliki potencijal kao podloga za afirmaciju i integraciju nepovezanih, malih opozicionih grupa. Jedan od problema svake demokracije leži u postupku s manjinama. Suvremene masovne demokracije za te manjine takoreći nemaju mjesta. Politički život se integrira u dvije ili tri velike političke partije, a sve što je izvan toga ostaje nezapaženo i neafirmirano. Nije potrebno dokazivati, od kolike je to štete za sam razvoj suvremenih društava: na taj način ostaju mnogi važni i korisni stimulansi i inputi izvan tokova političke rasprave i akcije. Televizija, koji puta i protiv vlastitih želja, omogućava da se ti nekonformistički inputi čuju i vide i da se tim putem mnoge nove ideje i mnoge nove grupe uključe u politički proces.¹² Zbog senzacionalističkih kvaliteta, televizija mora takvim grupama dati nešto vremena na ekranu i time otvara prostor za njihovu afirmaciju, i, što je još važnije, za njihovu integraciju. Kada samo jednom jedna takva grupa dobije nešto TV-vremena, to je dovoljno da svi ili gotovo svi ostali članovi društva koji misle na sličan način, osjete da nisu sami i da je politička akcija moguća. Često, takva politička akcija nakon toga zaista se i realizira.

Nesumnjivo postoje i druge karakteristike televizije, koje mogu razvijati političku kulturu. Možda bi u tom smislu valjalo spomenuti političku debatu u malim grupama, koja se razvija na temelju informacija što ih ljudi dobijaju kroz mali ekran¹³, kao i mogućnost organiziranja velikih političkih akcija, na temelju direktnog stimuliranja od strane toga medija. Mogućnosti su vrlo široke, iako naravno nisu neograničene. Drugo je međutim pitanje, kako se te mogućnosti koriste u pojedinim zemljama. Ne treba zaboraviti, da je televizija, s rijetkim izuzecima, pod izrazitim utjecajem političke i drugih

10) Horton, D. i R. Wohl »Mass communication and para-social interaction«, *Psychiatry*, 19, 1956.

11) Bradford, R. F. »Politics and television — a fable«, u knjizi W. Y. Elliott (ed.) »Television's Impact on American Culture«, East Lansing: Michigan State University Press, 1956.

12) Davison, W. P. »Political significance of recognition via mass media — an illustration from the Berlin blockade«, *Public Opinion Quarterly*, 20, 1956.

13) Louis, R. i J. Rovin »Television and Tele-clubs in Rural Communities: an Experiment in France«, Paris: UNESCO, 1955. Schramm, W., J. Lyle i E. B. Parker »Television in the Lives of Our Children«, Stanford: Stanford University Press, 1961.

elita, i da se u većini zemalja, prilično budno pazi na to kako i što će se na televiziji emitirati. Srećom, televizija ima i svoju vlastitu logiku, a i znanje onih koji je nastoje cenzurirati ne ide dalje od nekih banalnih spoznaja, dok se dublja djelovanja, poput onih koja smo upravo opisali, ne opažaju. Uostalom, protiv takvog djelovanja televizije, teško bi se nešto i moglo poduzeti.

Ne treba ipak zaboraviti da je televizijski gledalac, u priličnoj mjeri izložen manipulaciji. Politički život i političke ličnosti nastoje se putem televizije prikazati u najboljem svjetlu. U zemljama građanske demokracije razvila se čitava znanost o sredstvima osvajanja simpatija i povjerenja birača putem televizijskog ekrana. Temelj tome možda treba potražiti u takozvanoj pseudopersonalizaciji političke problematike, do koje, kako se čini televizijski medij gotovo spontano dovodi.¹⁴ Nadalje, nije rijetkost da se vijesti iz političkog života koje se čine »opasnima« ili čak »subverzivnima« cenzoru, jednostavno brišu ili pak da se sistematski ponavljaju informacije koje će, opet po mišljenju cenzora, dovesti do pozitivnih stavova u javnom mnijenju. U tom smislu televizija nije nikakav izolirani proces, nego dio općeg političkog stanja neke zemlje i samo joj teško i tek jednim dijelom uspijeva da se iz toga željeznog zagrljaja istragne.

Često se čuju i optužbe da televizija pasivizira ljude. Umjesto da stvarno sudjeluju u nekoj aktivnosti, na primjer političkoj, ljudi se pretvaraju u gledaoce pred kojima se čitav politički proces sveo samo na zanimljivi spektakl i ništa više. Iako o televiziji kao pasivizatoru postoje različita mišljenja¹⁵, naš sud je drugačiji. Točno je da televizija za mnoge pretvara politički život u spektakl, ali je to i bolje, nego li da politika uopće ne dopire do velikog broja pripadnika zajednice. Osim toga, ta pasivnost može biti samo prividna ili privremena. Ako ljudi promatrajući mali ekran doznaju za političke probleme, i što je prilično čest slučaj, ako zauzimaju stavove o njima, onda ih to čini spremnijim da te stavove u određenom pogodnom času realiziraju u političkoj akciji. Stvar je u tome da čitav taj proces treba promatrati u njegovoj širokoj vremenskoj perspektivi a ne samo u jednom, umjetno izdvojenom času, na primjer u času konzumacije određene televizijske emisije.

Iako dakle može postojati opravdanih primjedbi na djelovanje televizije kao faktora u razvijanju političke kulture, čini nam se da konačna ocjena ipak mora biti pozitivna. Efekti su u prvom redu u integraciji pojedinca u

Mathur, J. C. i H. P. Saksena »Social Education through Television: an All India Radio-UNESCO Pilot Project«, Paris: UNESCO, 1963.

Schramm, W., J. Lyle i I. de S. Pool »The People Look at Educational Television«, Stanford: Stanford University Press, 1963.

14) Thomson, C. A. H. »Television and Presidential Politics«, Washington, Brookings Institution, 1956.

Lang, K. i Gladys E. Lang »The television personality in politics: some considerations«, Public Opinion Quarterly, 20, 1956.

Rudick, E. »The presidential campaign — 1960«, u knjizi E. Burdick et al. »The Eight Art«, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1962.

15) Maccoby, Eleanor, E. »Television: its impact on school children«, Public Opinion Quarterly, 15, 1951.

Himmelweit, Hilde T., A. N. Oppenheim i Pamela Vince »Television and the Child«, New York: Oxford University Press, 1958.

Furu, T. »Television and Children's Life«, Radio and TV Culture Research Institute, Japan Broadcasting Corporation, 1962.

širi politički proces, ako ne drukčije, a ono bar u smislu svijesti o tome procesu i u smislu zauzimanja stavova o važnijim društvenim pitanjima. Efekti su nadalje u stvaranju općedruštvene političke publike, koja je prije postojanja televizije bila ograničena na usku manjinu, dok danas obuhvaća znatan dio populacije. Konačno, sve to, po našem sudu, dovodi u mnogo slučajeva do spremnosti za političko reagiranje, onda kada se za to ukaže prilika ili potreba. Gotovo je sigurno, da protestni marševi i druge akcije kojih smo svjedoci posljednjih godina, ne bi bili mogući bez televizije. Bez obzira o kakvoj se političkoj akciji radilo, ocijenio je netko kao pozitivnu ili kao negativnu, sigurno je da mali ekran gradi osnovnu psihološku bazu za nju, a to onda upravo i znači razvijanje političke kulture naroda.

THE IMPACT OF TELEVISION ON THE DEVELOPMENT OF POLITICAL CULTURE

Summary

Among the many factors that determine the development of a political democracy, political culture should be stressed. Research by Almond and Verba, and later similar research in Yugoslavia, show that there exists a rather strong connection between political culture and the stability of a democratic political system.

As large and ever larger groups of people have access to television, this mass medium plays more and more prominent role in shaping political culture. When the population attains (as in many societies now) a certain basic level of education, the majority of programmes can be understood by everybody. With this, there is **lessening of the discrimination** as to the political information, at least in principle.

Television is an especially potent medium for **introducing** people into subject areas for which they have shown little or no interest previously. In spite of selective processes, a good measure of such material reaches the viewer and causes changes in his mind. People, in short, **become conscious of political processes**, which means enhancing of political culture.

After the advent of TV, the political process has been transformed into real life, that can be seen, heard and almost touched. With this, the **politician** and **politics** itself **loses their mystique** and moves into the area of the secular things. The politician's image on the TV screen is not only physically diminished, but also psychologically deflated: now everybody can measure and criticize him by use of common yardsticks. In that way ordinary citizens gain certain strength, of the psychological nature, that becomes a part of their new political culture.

Furthermore, television acts as an **integrator** and **affirmer** of small, isolated oppositional groups. This is especially important for political systems in which political life has been integrated around two or three great political parties, and everything outside, remains unnoticed and ineffective. When such a small political group gets a portion of TV time (as it must, because it is «news» by definition), it immediately draws the support of all similar element in society and by that the chance to influence the broader political process.

Naturally, television does not have only positive effects on political culture and political process. We not forget that television, with rare exceptions, is under direct and strong monopolic control of varied political and other elites. The television viewer is to a large extent a victim of manipulation. Furthermore, there are some authors that consider television detrimental for political action, because it purportedly passivizes the public.

But our conclusion is still on the positive side. The suppression of news and information in general, cannot go too far except in countries that are cut off the rest of the world in a sealtight fashion. If people get information and that during long periods, (troughout years and decades), they cannot but form their attitudes, and become readier for political action, »spectoritis« or not. The whole problem of television influence on viewer should be always discussed in a broad time perspective, and not, as in some of the current research, in an artificially isolated moment.

And so, to conclude, television does build the basic psycho-cultural prerequisites for better political participation, and by that, for a more democratic world.